

SLOVENSKE VLASTIVEDNE MÚZEUM A PROFESOR JAN EISNER

Ludmila Kraskovská

V roku 1994 si pripomínáme 70. výročie založenia Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave. Nie je to okrúhle jubileum, avšak dosť dlhá doba pre múzeum, aby sa dal zhodnotiť jeho význam pre kultúrny život na Slovensku. So vznikom a existenciou Slovenského vlastivedného múzea je nerozlučne spojené meno akadenika Jana Eisnera, jedného zo zakladateľov tohto múzea a budovateľa jeho archeologického oddelenia. Slovenské vlastivedné múzeum založila skupina nadšencov v Bratislave v marci roku 1924, keď na ustanovujúcej valnej hromade sa ustálilo vedenie muzeálnej spoločnosti a zvolili jeho funkcionárov. Archeologické oddelenie existovalo od založenia múzea ako odbor pravekej archeológie popri odbore historickej archeológie. Vedúcim archeologického odboru sa stal Jan Eisner, ktorý vykonával funkciu referenta odboru do svojho odchodu zo Slovenska v roku 1939.

Jan Eisner prišiel na Slovensko v roku 1919 povzbudený profesorom L. Niederlem, aby študoval pravek Slovenska. Po krátkom pôsobení na gymnáziu v Turčianskom sv. Martine, kde zároveň pracoval v archeologickej zbierke Slovenského národného múzea, sa presťahoval do Bratislavy. V Bratislave súčasne do roku 1929 vyučoval na I. reálnom gymnáziu a v roku 1924 sa habilitoval a začal prednášať na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V roku 1929 bol vymenovaný za mimoriadneho a v roku 1934 sa stal riadnym profesorom katedry archeológie Slovenska. V roku 1939 sa J. Eisner presťahoval s rodinou do Prahy, kde prednášal ako profesor na Karlovej univerzite do roku 1958.

Počas pôsobenia na Slovensku bol J. Eisner menovaný Československým štátnym archeologickým ústavom za konzervátora a neskôr tajomníka ústavu pre Slovensko. Vo funkcii konzervátora robil na Slovensku prvé odborné archeologické výskumy na rozličných lokalitách. Môžeme spomenúť výskum sídliska v Malom Várade (teraz Nitriansky Hrádok), kde získal rozsiahly materiál z doby bronzovej; halštatské nálezy z jaskyne v Jasove; keltské pamiatky zo Stupavy; slovanské hroby v Devíne - Mladošovičov vinohrad; pohrebisko z 11. - 12. storočia vo Veľko Lote (teraz Veľké Lovce) a mnohé ďalšie výskumy. Najzávažnejšie systematické výskumy podnikol J. Eisner v rokoch 1929 - 1933 na rozsiahlom slovansko-avarskom pohrebisku v Bratislave - Devínskej Novej Vsi, kde preskúmal 875 hrobov, a aj v rokoch 1933 - 1938 na hradisku Devín získal nálezy z rozličných období, najdôležitejšie z doby laténskej, rímskej a slovanskej. Tieto veľké výskumy sa uskutočnili za finančnej podpory Krajinského úradu pre Slovensko. Od založenia Slovenského vlastivedného múzea J. Eisner venoval svoj čas a energiu aj na vybudovanie archeologických zbierok múzea. Celý nálezový materiál zo spomenutých výskumov tvoril základ zbierkového fondu archeologického oddelenia. Okrem systema-

tických a záchranných výskumov J. Eisner neustále robil prieskumy. Hoci jeho činnosť ako konzervátora sa vzťahovala na celé územie Slovenska, najviac sa venoval západnému Slovensku, a to Záhoriu. V tejto oblasti poznal z prieskumov a výskumov takmer každú obec. J. Eisner bol zvyknutý chodiť pešo aj na dlhšie cesty a so svojimi obetavými pomocníkmi pri prieskumoch - Štefanom Kráľovičom a Jánom Nettičom - prešli stovky kilometrov. Š. Kráľovič a J. Nettič začali pracovať ako kopáči na výskum pohrebiska v Devínskej Novej Vsi, kde si J. Eisner všimol ich dôkladnú prácu a zamestnal ich na ďalších výskumoch a neskôr v Slovenskom vlastivednom múzeu. Treba si uvedomiť, že pred druhou svetovou vojnou bol na Slovensku verejným dopravným prostriedkom len vlak a obce neboli spojené autobusmi ako dnes, autá ústavy nemali, takže zostávali len pešie pochody. Obyčajne pri takýchto cestách J. Eisner získal nálezy, a to všetko sa pri-nášalo v aktovkách.

Ďalším prameňom pre rozšírenie archeologických zbierok boli početné dary priateľov múzea. J. Eisner vybudoval širokú sieť podporovateľov archeológie na celom území Slovenska a v jeho západnej oblasti. Boli to osoby rozličných povolání, najmä učителиa, predáči na stavbách, žandári, zamestnanci notárskych úradov, mnohí roľníci, niektorí vysokoškolskí. Účinná bola pomoc Dolnomoravského vodného družstva. Spomeňme aspoň niekoľko mien týchto spolupracovníkov: Dr. Jan Zavadil, objaviteľ pohrebiska v Devínskej Novej Vsi, ktorý zbieral pamiatky na Devíne a svoju zbierku daroval Slovenskému vlastivednému múzeu; správca školy v Jablonici Viktor Šemmer daroval nálezy z rozličných lokalít; úradník Karol Andel zozbieral nálezy zo Skalice a okolia; poslucháč Ján Krajmer robil záchranné výskumy pre múzeum; statkár dr. František Mohapl daroval rímske pamiatky z okolia Iže; a desiatky ďalších pomocníkov. J. Eisner veľmi dobre vychádzal s ľuďmi a rýchlo získaval spolupracovníkov. Vedel jednoducho a pútavo rozprávať o najstarších dejinách Slovenska, vysvetľovať význam zachránených nálezov, aj preto mal toľko podporovateľov. Okrem materiálu z výskumov, väčšina získaných pamiatok pochádzala z takýchto darov, len malé percento prírastkov bolo zakúpených. Múzeum malo k dispozícii na nákup zbierok len nepatrný obnos.

Získaný materiál sa vtedy rozlišoval ako štátny depozit Československého archeologického ústavu, ako krajský depozit, ktorý vznikol za finančnej podpory Krajského úradu, a napokon ako majetok múzea (predovšetkým darované veci). Takto rozdelené nálezy sa zapisovali aj v inventároch múzea, čo profesor J. Eisner pozorne sledoval, pretože nielen získaval materiál pre archeologické zbierky, ale ho aj určoval a evidoval. Do roku 1931, keď nastúpila do múzea E. Kraskovská a prevzala inventár oddelenia, nálezy zapisovali podľa pokynov J. Eisnera do inventárov poslucháči univerzity. J. Eisner mal vynikajúcu pamäť na archeologický materiál, pamätal si všetky významné nálezy. Keď nemohol hneď chronologicky zaradiť nejaký črep, tak prikázal: "Nechte mne to ležať", a určitý čas nad ním rozmýšľal.

Predovšetkým na základe archeologického materiálu uloženého v Slovenskom vlastivednom múzeu vypracoval J. Eisner svoje hlavné dielo "Slovensko v pravěku". Prvý pokus o klasifikáciu pravekých nálezov urobil ešte v Martine, vyžívajúc pamiatky zachované v Slovenskom národnom múzeu. Prvú expozíciu najstarších dejín Slovenska pripravil v roku 1930 v budove Zemeľského múzea v Bratislave, v jednej z miestností na I. poschodí. Expozícia existovala do roku 1940, keď bola premiestnená na 3. poschodie. Pri otvorení expozície v roku 1930 J. Eisner napísal do "Sprievodcu zbierkami Slovenského vlastivedného múzea" časť o archeológii, kde už rozdelil vystavený materiál podľa kultúr a období. J. Eisner podával správy o archeologických výskumoch a nových prírastkoch archeologického oddelenia vo "Výročných správach Slovenského vlastivedného múzea". Celkový prehľad výskumov a nových nálezov uverejňoval každý rok v "Sborníku Slovenského národného múzea" v Martine.

V roku 1927 sa uskutočnila v Bratislave výstava "Župa Bratislavská". Ján Eisner pre ňu pripravil archeologickú časť a do katalógu napísal jej stručný prehľad. Na výstave "Staré umenie na Slovensku" v roku 1937 v Prahe bol inštalovaný výber archeologických pamiatok zo Slovenska, ktorý urobil J. Eisner najmä zo zbierok Slovenského vlastivedného múzea. V publikácii vydanéj pri príležitosti tejto výstavy, spracoval J. Eisner časť o najstarších dejinách Slovenska. Neustále spracovával a publikoval archeologické nálezy zo zbierok Slovenského vlastivedného múzea a oboznamoval tak s nimi odborníkov i širšiu verejnosť. Často prednášal na zasadnutiach výboru múzea alebo na členských schôdzkach o nových archeologických nálezoch. Treba spomenúť aj čulé styky J. Eisnera s domácimi a zahraničnými bádateľmi, najmä z Poľska a Maďarska, ktorí študovali v zbierkach múzea a takýmto spôsobom rozširovali poznatky o slovenských pamiatkach.

Profesor J. Eisner úspešne spolupracoval aj s Pamiatkovým ústavom pre Slovensko, s jeho prednostom dr. J. Hofmanom, a najmä s architektom V. Menclom pri ochrane archeologických pamiatok v teréne. Zabezpečili tak ochranu slovanských mohýl v Skalici a v Gbeloch. Na hradisku Devín vybudovali murovanú kryptu, aby tak zachovali kostrové hroby z 11. storočia a časť laténskeho príbytku. Aj na Nitrianskom hrade pri kostole zakryla sklená budova časť slovanského pohrebiska.

Aj po odchode do Prahy J. Eisner stále udržiaval spojenie s múzeom, mal veľký záujem o ďalšie archeologické výskumy a nálezy. V listoch sa často pýtal na svojich bývalých spolupracovníkov a niekoľkokrát spomínal "moje Záhorie". Veď tu, v Bratislave prežil svoje najaktívnejšie roky a položil základ svojho vedeckého diela. Z nášho krátkého prehľadu vidieť, akú závažnú prácu urobil profesor Jan Eisner pre rozvoj archeologického oddelenia Slovenského vlastivedného múzea a slovenskej archeológie vôbec.